

Colecție coordonată de
LIVIA SZÁSZ



timothy snyder
despre
tiranie
douăzeci de lecții
ale secolului xx

Traducere din engleză de
Smaranda Câmpeanu

TREI

CUPRINS

Prolog: Istorie și tiranie / 9

1. Să nu te supui anticipat / 17
2. Să aperi instituțiile / 25
3. Să te ferești de statul cu partid unic / 31
4. Să îți asumi responsabilitatea
pentru cum se înfățișează lumea / 39
5. Să respecti etica profesională / 47
6. Să te temi de trupele paramilitare / 53
7. Să cântărești bine lucrurile, dacă trebuie
să porți o armă / 61
8. Să ieși în evidență / 67
9. Să te porți frumos cu limba noastră / 79
10. Să crezi în adevăr / 87

DESPRE TIRANIE

11. Să investighezi / 97
 12. Să privești oamenii în ochi și să stai de vorbă cu ei / 109
 13. Să fii prezent fizic în viața politică / 113
 14. Să îți creezi o viață privată / 119
 15. Să îți aduci contribuția la cauzele bune / 127
 16. Să înveți de la colegii tăi din alte țări / 133
 17. Să recunoști cuvintele periculoase / 139
 18. Să îți păstrezi calmul când survin lucruri inimaginabile / 145
 19. Să fii patriot / 155
 20. Să fii cât de curajos poți / 161
- Epilog: Istorie și libertate / 163*

Prolog

Istorie și tiranie

Istoria nu se repetă, dar ne instruește. Pe când dezbăteau textul Constituției Statelor Unite, Părinții Fondatori au ținut cont de învățămintele istoriei pe care o cunoșteau. Preocupați ca republica democratică pe care o proiectau să nu se prăbușească, au examinat felul în care democrațiile și republicile din Antichitate s-au transformat în oligarhii și imperii. După cum știau și ei prea bine, Aristotel avertizase că inegalitatea aducea cu sine instabilitate, în vreme ce Platon considera că demagogii profitau de dreptul la liberă exprimare pentru a-și consolida statutul de tirani. Punând piatra de temelie a unei republici democratice bazate pe legi și înființând un sistem al echilibrului și controlului puterilor în stat, Părinții Fondatori încercau să evite răul

pe care și ei, la fel ca filosofi din Antichitate, îl numeau *tiranie*. Părinții Fondatori aveau în minte uzurparea puterii de către un singur individ sau grup, ori sustragerea conducătorilor de la prevederile legii pentru atingerea unui interes propriu. O bună parte a dezbaterii politice ce a urmat în Statele Unite a avut ca temă tirania în cadrul societății americane: exercitată asupra sclavilor sau a femeilor, de exemplu.

Așadar, consultarea istoriei ori de câte ori este periclitată ordinea politică este o tradiție americană prin excelență. Dacă astăzi ne temem că experimentul american ar putea cădea pradă tiraniei, putem să urmăm exemplul Părinților Fondatori și să reflectăm la istoria altor democrații și republici. Vestea bună este că putem găsi exemple mai recente și mai relevante decât cele oferite de Roma și Grecia antică. Vestea proastă este că istoria democrației moderne este marcată deopotrivă de declin și de eșec. De când și-au declarat

coloniile americane independența față de o monarhie britanică pe care Fondatorii o considerau „tiranică”, istoria europeană a cunoscut trei episoade democratice de o importanță crucială: cel de după Primul Război Mondial, din 1918, cel de după al Doilea Război Mondial, din 1945, și cel de după căderea comunismului, din 1989. Multe dintre democrațiile constituite în aceste momente de cotitură au eșuat, în împrejurări care, din anumite puncte de vedere, se aseamănă cu cele în care ne aflăm și noi astăzi.

Istoria ne poate familiariza cu anumite situații și poate emite avertismente. La sfârșitul secolului XIX, la fel ca la sfârșitul secolului XX, extinderea comerțului global a dat naștere la așteptări cu privire la progresul economic. La începutul secolului XX, la fel ca la începutul secolului XXI, aceste speranțe au fost puse la încercare de noi viziuni ale unei politici de masă, în care un conducător sau un partid pretindea că ar fi reprezentat în mod direct voința

poporului. În anii 1920 și 1930, democrațiile europene au luat calea autoritarismului de dreapta și a fascismului. În anii 1940, Uniunea Sovietică, înființată în 1922, a reușit să-și impună modelul comunist în Europa. Istoria europeană a secolului XX ne dovedește că societățile se pot nărui, că democrațiile se pot prăbuși, că etica poate să dispară și că oameni obișnuiți se pot trezi stând pe marginea unor gropi comune, cu armele în mâini. Ne-ar fi extrem de folositor astăzi să înțelegem de ce s-au petrecut aceste lucruri.

Atât fascismul, cât și comunismul au fost replici date globalizării: inegalităților reale și palpabile pe care globalizarea le genera și aparentei neputințe a democrațiilor de a le face față. Fasciștii au respins rațiunea în numele voinței, negând adevărul obiectiv în favoarea unui mit glorios formulat de niște conducători care pretindeau că ar vorbi în numele poporului. Au dat un chip globalizării, susținând că provocările complexe pe care le aducea cu

sine erau rezultatul unei conspirații împotriva națiunii. Fasciștii au deținut puterea timp de vreo două decenii și au lăsat în urmă o moștenire intelectuală intactă, care devine pe zi ce trece mai relevantă. Comuniștii au rămas la putere o perioadă mai lungă de timp, aproape șapte decenii în Uniunea Sovietică și mai bine de patru decenii în cea mai mare parte a Europei de Est. Ei au propus un regim condus de o elită de partid disciplinată, cu o ideologie unică, ce avea să poarte societatea către un viitor sigur, conform unor legi aparent imuabile ale istoriei.

Am fi tentați să credem că moștenirea noastră democratică ne protejează automat de asemenea amenințări. Acesta este însă un reflex înșelător. De fapt, precedentul creat de Părinții Fondatori ne cere să examinăm istoria pentru a înțelege în profunzime cauzele tiraniei și a găsi răspunsul potrivit. Americanii din zilele de astăzi nu sunt mai înțelepți decât europenii care au văzut democrația căzând

DESPRE TIRANIE

pradă fascismului, nazismului sau comunismului în secolul XX. Singurul nostru avantaj este că putem învăța din experiența lor. Acum este momentul potrivit să facem acest lucru.

Această carte prezintă douăzeci de lecții ale secolului XX, adaptate la realitățile de astăzi.

DESPRE TIRANIE

1

Să nu te supui anticipat

Mare parte din puterea pe care autoritarismul ajunge să o dețină îi este acordată de bunăvoie. În vremuri asemenea celor prezente, oamenii anticipează dorințele viitoare ale unui guvern mai represiv, după care îi vin în întâmpinare din proprie inițiativă. Un cetățean care se adaptează astfel situației îi arată de fapt puterii de stat cât de departe poate aceasta merge.

Obediența anticipativă este o tragedie politică. Poate că inițial conducătorii nici nu au știut că cetățenii ar fi fost dispuși să renunțe la o anumită valoare sau un anumit principiu. Poate că un nou regim nici nu a avut la început mijloace directe de a-și influența cetățenii într-o anumită direcție. După alegerile din Germania din 1932, în urma cărora au ajuns la putere nașiștii, sau alegerile din Cehoslovacia din 1946, soldate cu victoria comuniștilor, următorul pas decisiv a fost obediența anticipativă. Pentru că atât în Cehoslovacia, cât și în Germania au existat suficienți indivizi care să-și ofere serviciile noilor conducători, nașiștii și comuniștii și-au dat seama că puteau efectua rapid o schimbare de regim radicală. Primele gesturi nehibzuite de supunere nu au mai putut fi apoi revocate.

La începutul anului 1938, Adolf Hitler, care la acel moment își asigurase deja puterea în Germania, amenința să anexeze învecinata Austrie. După ce cancelarul austriac a cedat presiunilor, obediența anticipativă de care au dat dovadă austrieicii a fost cea care a decis soarta evreilor din Austria. Naziștii austrieci au arestat evrei și i-au obligat să frece cu peria străzile orașului pentru a înlătura simbolurile Austriei independente. Important de consemnat este și faptul că până și populația care nu nutrea convingeri naziste a privit aceste scene cu interes și chiar cu amuzament. Naziștii care țineau registre cu proprietățile evreiești au furat tot ce au putut. De reținut este că și restul populației, oameni care nu erau naziști, li s-a alăturat în acest jaf. După cum își amintea și gânditoarea Hannah Arendt, „când trupele germane au invadat țara, iar vecini ne-evrei au început să jefuiască locuințele evreilor, evreii austrieci au început să se sinucidă”.